

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303 (із змінами та доповненнями).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Голос України. 2012. № 90–91 (із змінами та доповненнями).
3. Зеленецький В.С.. Общая теория борьбы с преступностью. Харьков, С. 18.
4. (с. 63. Фріс П.Л. Правова політика як елемент державної політики України /текст/ П.Л. Фріс// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника /Правова політика Української держави/, 19-20 лютого 2010 р., м. Івано-Франківськ, 2010. – с. 57-63).
5. Кримінальний кодекс.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131//

Павлова Наталя Валеріївна

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Сальникова Мирослава

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДБРАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ЗРАЗКІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

Дактилоскопія – це галузь криміналістики, що вивчає будову шкірних узорів на пальцях рук людини для використання її слідів з метою ідентифікації, реєстрації та розшуку злочинців [1, с. 325]. Сучасна дактилоскопія ґрунтується на трьох важливих особливостях шкірних узорів - їх індивідуальності, незмінності і відновлюваності. Розглядаючи папілярні увори пальців рук, як об'єкти криміналістичного дослідження, необхідно звернути увагу на ті проблеми, з якими стикаються експерти та органи досудового розслідування під час отримання або відібрання дактилоскопичних зразків.

Слід зауважити, що як і раніше, дактилоскопична експертиза залишається одним з найпоширеніших видів досліджень, оскільки відбитки пальців рук – невід'ємна частина місця події у багатьох видах злочинів. Разом з тим, вони виступають джерелом цінної криміналістичної інформації, у тому числі про особу, яка їх залишила, про ймовірний час та особливості слідоутворення.

Якщо розглядати відбір дактилоскопичних зразків через призму криміналістичного аналізу, маємо декілька підводних камінь проблемного характеру. Так, наукова спільнота виокремлює серед проблемних аспектів віднесення дактилоскопичних зразків до числа біологічних або небіологічних.

У більшості словників «біологічний» тлумачиться як «стосовний до біології, до життя, життєвих процесів організму» [2, с. 83]. Життя у генетичному розумінні зводиться до хімії або фізиці, оскільки біологічний рух розпочинається з фізичного та хімічного. Зауважимо, що методи, способи і засоби пізнання визначаються, перш за все, природою і характером об'єкту, який досліджується, яким у цьому випадку є людина.

Отже, дактилоскопування є процесом знімання відбитків пальців, а дактилоскопія – наукою, що вивчає папілярні увори кінцевих фаланг пальців рук з метою встановлення особи людини [2, с. 272]. Вчені наголошують, що наукові основи дактилоскопії опираються на дані гістології, ембріології, фізіології, біохімії та порівняльної анатомії [3, с. 101-102].

На думку О.В. Бауліна, біологічних складових у відбитках достатньо, і завдяки ним, а також спеціальним фарбам, здатним зафіксувати безкольорові потожирові виділення папілярних ліній, сукупність яких є стійкою, відновлюваною та унікальною для кожного, вказані відбитки завжди є біологічними зразками особи [4, с. 227].

Натомість деякі дослідники вважають, що потожирова речовина слугує лише засобом для відображення будови шкіри людини, тобто візерунків на пальцях і долонях, й саме по візерунках, а не по умісту даної речовини здійснюється ідентифікація особи в ході дактило-

скопічної експертизи. Крім того, сліди рук, що утворюються завдяки потожировій речовині, вилучають під час огляду місця події, в при отриманні зразків рук для експертного дослідження присутність зазначеної речовини у їх складі практично виключена [5, с. 13]. Прихильники теорії, що дактилоскопічні зразки є небіологічними, наводять приклад, що відібрання в особи зразків відбитків пальців може здійснюватись за допомогою фарби (відбувається знежирення шкіри, а вже потім наносять фарбу) або безколіоровим способом (сканування поверхонь пальців спеціальними пристроями з подальшим створенням їх електронної копії). Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що «біологія» людини за таких обставин не грає основної ролі, оскільки на перше місце доказування стає саме співпадання візунків пальців.

Другим наріжним каменем у досліджуваному питанні виступає недосконалість чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо відібрання зразків для проведення експертиз, у тому числі й дактилоскопічних.

Отже, процесуальний порядок отримання зразків для експертизи залежить від того, які саме зразки потрібно отримати. Якщо відносити дактилоскопічні зразки до біологічних, то відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 245 КПК України, відбирання добровільно в особи дактилоскопічних зразків здійснюється на підставі постанови прокурора, а у разі відмови, тобто у примусовому порядку, - на підставі ухвали слідчого судді [6].

Поряд з цим, законодавством не визначено чіткого переліку біологічних зразків, що призводить до неоднакового тлумачення ст. 245 КПК України на практиці. Навіть із зазначених вище позицій дослідників-криміналістів немає вичерпної відповіді щодо дактилоскопічних зразків та їх місця у загальному переліку зразків для експертизи.

Іншим проблемним аспектом є відсутність чіткої процедури відбирання дактилоскопічних зразків. Аналізуючи ч.3 ст. 245 КПК України, залишається відкритим питання, яким чином слідчий суддя повинен ухвалити рішення щодо примусового відбирання зразків, зокрема, дактилоскопічних. Мається на увазі механізм та процедура реалізації клопотання про їх примусове відбирання. Тонкою гранню даного механізму є безпосередній примус, якому піддається особа, в якій необхідно відібрати потрібні зразки, оскільки особа може скористуватись правом не свідчити проти себе. З цього приводу А.В. Шульженко зауважує, що «примушування до відбирання біологічних зразків не є санкцією, тому що відмова від відбирання зразків – це не протиправна дія, а прояв вільного волевиявлення, причиною якого може бути бажання ухилитись від відповідальності за скоєне. Отже, застосування примусу є не покаранням, а спробою вирішення проблеми, пов'язаної з призначенням судової експертизи – процесуальним виконанням ухвали» [7, с. 129].

Не менш важливою проблемою залишається суперечлива практика відбирання зразків для експертизи в особи, яка не набула процесуального статусу або не є стороною кримінального провадження (свідки). Аналіз ст. 245 КПК України дозволяє дійти висновку, що зразки для експертизи у кримінальному провадженні можуть бути відібрані у тієї особи, яка фактично ними володіє, незалежно від того, чи є ця особа стороною кримінального провадження [6].

Таким чином, питання відбирання дактилоскопічних зразків залишається контроверсійним як для представників криміналістичної науки, так і для науковців-процесуалістів. Наукова спільнота криміналістичної направленості досі не дійшла однозначного висновку щодо місця дактилоскопічних зразків (біологічних або небіологічних). Якщо розглядати призму кримінально-процесуального права, наразі існує ряд не менш проблемних питань, з якими доводиться стикатись правникам під час кримінального провадження. На нашу думку, доцільно внести зміни до кримінального процесуального законодавства України, визначивши, по-перше, чіткий перелік зразків, та, по-друге, чіткий механізм їх відбирання.

1. Сокальський С.П. Історія та теоретичні основи дактилоскопічних досліджень. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко : Київ, 2018. С. 323-326.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / за ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

3. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е.Р. Россинской. Москва : Юристь, 1999. 552 с.

4. Баулін О. В. Особливості отримання біологічних зразків особи для проведення експертизи у досудовому розслідуванні. *Криміналістика і судовая експертиза*. 2015. С. 222-231.

5. Примусовий відбір зразків у особи для проведення експертизи. методичні рекомендації для практичних підрозділів / О.В. Лускатов та ін. Дніпро : Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ, 2017. 36 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, №11-12, № 13, ст. 88.

7. Шульженко А.В. Примусовий відбір зразків для експертизи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. Том 2. 2018. С. 127-130.

Полігова Анна Сергіївна

доцент кафедри юридичних дисциплін
Донецького юридичного інституту
МВС України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Через події на Сході України, де в окремих районах органи державної влади не здійснюють своїх повноважень, та на реалізацію Закону України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» із 30 квітня 2018 року розпочалася операція Об'єднаних сил (до цього – з 14 квітня 2014 року – Анти-терористична операція). Ще однією її передумовою є анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь (даний факт визнаний резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» від 19 грудня 2016 року № 71/205 та від 19 грудня 2017 року № 72/190, які визнають Автономну Республіку Крим та місто Севастополь тимчасово окупованими Російською Федерацією).

У зв'язку із цим зазнає змін чинне кримінальне законодавство нашої держави. Як слушно зауважує С. О. Письменський, починаючи з 2014 року, законодавець використовував криміналізацію як реакцію на нові виклики, загрозливі для безпеки всієї держави [1, с. 231].

Однією із «вимушених» новел стало доповнення КК України ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», що була внесена Законом України від 8 квітня 2014 року № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України)». Як справедливо відзначає І. Медицький, варто зауважити, що і в цьому випадку до прийнятих поспіхом, без належного наукового аналізу, всупереч рекомендаціям Головного науково-експертного управління ВРУ (від 01.04.2014 р.) змін слід ставитися доволі критично [2, с. 298].

Слід погодитися з М. Рубашенком, що відсутність достатньої науково-літературної бази стосовно аналізу цього складу злочину обумовила значну кількість практичних питань, серед яких і питання про можливість учинення перешкоджання законній діяльності військових формувань України у формі інформаційних дій. Мова йде, зокрема, про різноманітні заклики, висловлювання або виступи в ЗМІ, які спрямовані усього населенню чи мешканцям окремих територій з метою формування: а) негативного ставлення до вступу в склад Збройних Сил України та інших військових формувань, до участі в АТО чи до проведення АТО в цілому; б) негативного ставлення до військових формувань України в особливий період; в) негативного ставлення до мобілізації, а так само думки про незаконність дій, «безсилля» військоматів чи інших силових структур, їх дискредитації в особливий період; г) негативного ставлення до окремих представників влади чи уряду в цілому тощо [3, с. 322].

Аналіз наукової літератури з питань кримінально-правової характеристики перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, дозволяє виділити такі, на наш погляд, дискусійні моменти.

1. Існує декілька позицій щодо визначення родового об'єкта перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. На думку одних вчених, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України (враховуючи той факт, що стаття розташована в розділі I «Злочини проти основ національної безпеки» Особливої частини) виступають суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність, обороноздатність,